

דילמא מטרידנא — שחל חטעה, ולא אדע לחזר למקום שהפסקתי. שאינו מתפלל עם דמדומי חמה — והיינו לשון קנע — תפלתו עליו חוק קבוע ללאת ידי חובה, ואינו מקפיד לחזר אחר שעת מלוה ועת רגון. עם דמדומי חמה — תפלת יולר עם הכן ההמה, ותפלת המנחה עם שקיעת החמה. ייראוך עם שמש — זו תפלת יולר.

רבי זירא: אנא יכילנא לחדושי בה מילתא, ומסתפינא דלמא מטרידנא. אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין דאמרי תרוניהו: כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה, דאמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: גמצונה להתפלל עם דמדומי חמה; ואמר רבי זירא: מאי קראה — "ייראוך עם שמש ולפני ירח דורים". לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה, מאי טעמא? דלמא מיטרפא ליה שעתא.

ג רבי יהושע אומר, המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה וכו' בכל פרשת העבור. ימאי פרשת העבור? אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברת — יהיו כל צרכיהם גלויים לפניך לרחם עליהם. אפילו בשעה שהם עוברים — ולשון פרשת העבור — שהן פורשין לעזירה. עשה רצונך בשמים — שאין שם חטא, ואין רעון, עליהם אלא לטוב, ועבור לתחתונים על רעונך. ותו — להס ליראיך. נחת רוח — שלא יתערבב רוחם על ידי הנריות, כגון על ידי חיות ולסטים. והטוב בעיניך עשה — אתה להם. וזונתא זו מלינו בספר שופטים: "ויאמרו בני ישראל חטאנו עשה אתה לנו (כטוב) [ככל הטוב] בעיניך אך הילנונו וכו'. שועת — לשון גניחה יותר מתפלה. ודעתם קצרה — ואינם יודעים לפרש לרכיהם. לא תרחח ולא תחסי — לא תכעוס, שנתוך הכעס אתה נא לידי חטא. לא תרוי — לא תשתחר נין. המלך — טול רשות.

מתחת, והטוב בעיניך עשה, ברוך אתה ה' שומע תפלה. ירבי יהושע אומר: "שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם, ברוך אתה ה' שומע תפלה". רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם, ברוך אתה ה' שומע תפלה. אחרים אומרים: צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה, יהי רצון מלפניך ה' אליהו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרוסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה, ברוך אתה ה' שומע תפלה. אמר רב הונא: הלכה כפאחרים.

ד אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא: לא תרתח ולך תחסי, לא תרוי ולך תחסי, וכשאתה יוצא לדרך — המלך בקונך וצא. מאי המלך בקונך וצא? אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: זו תפלת הדרך. ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא: כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך. מאי תפלת הדרך? יהי רצון מלפניך ה' אליהי שתוליכני לשלום ותציעדני לשלום ותסמכני לשלום, ותצילני מבפן כל אויב ואורב בדרך, ותשלח ברכה במעשי ידי, ותתני לי לחן ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, ברוך אתה ה' שומע תפלה. אמר אביי: לעולם

[שאל עצה, בקש רשות, מה] וצא. וענה ר' יעקב בשם רב חסדא שזו היא תפלת הדרך. ועוד אמר שאין זו עצה טובה בלבד אלא הלכה פסוקה היא שצריך להתפלל תפלת הדרך לפני היציאה לדרך. בגמרא מובא גוסחה היסודי של תפילה זו: יהי רצון מלפניך שתוליכני לשלום ותציעדני בשלום וכו'. אורח ההלכה תפילה קצרה: בשעת הסכנה מתפלל תפילה קצרה ונוסחה כאחרים, כפסק רב הונא כאן. (שם, ק"ג)

ללא רגש. רבה רב יוסף דאמרי תרוניהו [שאמרו שניהם] שהכונה היא למי שאינו יכול לחוש בתפלתו דבר מצרכיו שלו, ואומר רק את הנוסח הקבוע. על כך אמר ר' זירא: אנא יכילנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דילמא מטרידנא [אני יכול לחדש בה דבר בכל תפילה אלא שאני חושש שמא אתבלבל]. ואם כן אין לחייב את הרבים לחדש בתפילה. האחים אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין אמרו: העושה תפילתו קבוע הוא מי שאינו מתפלל עם דמדומי חמה, שאינו טורח למצוא שעה רצון לתפילה.

שומר ר' חייה בר אבא בשם ר' יוחנן: מצוה להתפלל עם דמדומי חמה ורמז לדבר הביא ר' זירא מן הפסוק: "ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים" (תהלים עב, ה) כלומר: ביטוי יראת ה', התפילה, צריכה להיות עם שמש, קרוב לזריחה או לשקיעתה של השמש. אף על פי כן לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה [מתפלל עם דמדומי חמה] מאי טעמא — דילמא מיטרפא ליה שעתא [ומה טעם — שמא תטרף לו השעה] ולא יספיק להתפלל בזמן.

במשנה נאמר המהלך במקום סכנה אומר בתוך תפלתו "בכל פרשת העיבור יהיו צרכיהם לפניך" ועל כך שואלים: מה פירוש [מאי] פרשת העיבור? רב חסדא בשם מר עוקבא מפרש בדרך המדישה את המלה עיבור בשתי משמעויות: אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה [כעט] כאשה עוברת [הרה] — יהיו כל צרכיהם לפניך. וגירסה אחרת: אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה — [והיא פרשת העיבור — העכירה] יהיו צרכיהם לפניך. במשנה הובאה רק גוסחה אחת של תפילה לשעת הסכנה, מהתוספתא מובאות גוסחאות אחרות גם של דברי ר' יהושע ושל ר' אליעזר, ר' אלעזר בר צדוק ואחרים שלדעתם יש להתפלל כן: צרכי עמך ישראל מרובים ודעתם קצרה [ואינם יכולים לפרש תפילתם כראוי (מהרש"א)] על כן יהי רצון מלפניך שתתן לכל אחד ואחד כדי פרוסתו, ולכל גויה [גויה] וצא. אמר רב הונא שהיא הנוסחה שראוי להתפלל בה.

ד בקשר לתפילות הגאמרות בדרכים ובשעת סכנה מובאים גם דברים ביחס לתפילת הדרך. תפילת הדבר בדרכים שאמר אליהו כשנגלה לו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא [אחיו של רב סלא חסיד]: לא תרתח ולא תחסי [אל תכעס ולא תחטא] לא תרוי ולא תחסי [אל תשתחר ולא תחטא] וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך ובשעת סכנה מובאים גם דברים ביחס לתפילת הדרך. תפילת הדבר בדרכים שאמר אליהו כשנגלה לו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא [אחיו של רב סלא חסיד]: לא תרתח ולא תחסי [אל תכעס ולא תחטא] לא תרוי ולא תחסי [אל תשתחר ולא תחטא] וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך ובשעת סכנה מובאים גם דברים ביחס לתפילת הדרך. ועוד אמר שאין זו עצה טובה בלבד אלא הלכה פסוקה היא שצריך להתפלל תפלת הדרך לפני היציאה לדרך. בגמרא מובא גוסחה היסודי של תפילה זו: יהי רצון מלפניך שתוליכני לשלום ותציעדני בשלום וכו'. תפילת הדרך: היוצא לדרך מתפלל: יהי רצון וכו', כדברי הגמרא כאן. ואמרה בלשון רבים, כדברי אביי. (שם, ק"ד)

מסורת הש"ס ג. ירושלמי ברכות פ"ד ה"א. ב"ר פצ"ב. תנחומא מקץ ט. ד. ירושלמי ברכות פ"ד ה"ג (בשני). ה. תוספתא ברכות פ"ג. ו. ירושלמי שם.

גרוטות

לכל גויה די מחסורה. הריף הרמב"ם והרא"ש מוסיפים: והטוב בעיניך עשה.

אישים

רב חסדא מגדולי האמוראים בדור השני לאמוראי בבל. רב חסדא (הכהן) היה מתלמידי הצעירים של רב. לאחר מות רב עוד היה כתלמיד חבר אצל תלמידו רב הונא. כל ימיו היה קשור בחיבה יתירה בדברי רב רבנן, והיה משתדל להוסיף ולשמע דברי תורה נוספים משמו. אף כי בצעירותו חי בדוחק, התעשר אחר כך ומרבית ימיו היו בשפע ורוב טובה. בדרכי חייו היה נוח לבריית דאג במסירות לתלמידיו, בניו ובנותיו, להוריים בדרך ישרה גם בעניני העולם. בדרך לימודו נחשב רב חסדא מן התריפים והכפולפלים בדורו, במיוחד לעומת יריו וכן מתלוקתו, הבקי הגדול רב ששת. רב חסדא שימש כדיון בסורא במשך שנים רבות יחד עם רב הונא, ושניהם המשיכו את מסורת בית רב. לאחר מותו של רב הונא שימש רב חסדא במקומו כראש ישיבת סורא. רב חסדא נחשב בין חסידיו בכל רחבי סופר על מעשי צדקתו וסופר עליו כי אף מלאך המות לא יכול לשלוט בו. רב חסדא האריך ימים ובמותו היה כן תשעים ושתים שנה. רבים מחכמי הדור הבא היו תלמידיו. לרב חסדא היו בנים רבים מלפניו חכמים: רב הונא בר רב חסדא, מר יעקב ומר קשישא, רב מרי, רב פנחס, רב תחליפא. אולם רב חסדא היה אומר שבנותיו עדיסות לו מבניו כי הן נישאו לגדולי הדור — למר עוקבא בר חפא, ולרמי בר חמא אחיו, ובת זו ("בת רב חסדא") היא שנשאה אחר כך לרבא.